

פרק הריני נזיר

מתניתין

א-ט מי שאמר: "הריני נזיר מן הגרוגרות" [תאנים יבשות] ומן [או מן] הדבילה" [תאנים יבשות דרוסות יחד] שאינן אסורות לנזיר —

בית שמאי אומרים: הרי זה נזיר לכל דיניו, ומותר בגרוגרות ודבילה.

ובית הלל אומרים: אינו נזיר, ואין בדבריו ממש.

אמר רבי יהודה לחלוק על דברי תנא קמא בשיטת בית שמאי:

אף כשאמרו בית שמאי שהאומר: "הריני נזיר מן הגרוגרות" יש ממש בדבריו, לא אמרו דבריהם לענין נזירות, אלא באומר: "הרי הן עלי קרבן".

כלומר: אינו נעשה נזיר כלל, אלא שהוא אסור בגרוגרות או בדבילה כאילו אמר "הרי הן עלי כקרבן", שאז היה נאסר בהם מדין נדר. ומה שאמר לשון "נזירות" הוא לשון

הפרשה, וכאילו אמר: הריני פרוש מן הגרוגרות.⁽¹⁾

גמרא:

ומקשה הגמרא על מה ששנינו: הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבילה בית שמאי אומרים נזיר הוא:

ואמאי? הא "מכל אשר יעשה מוגפן היין אמר רחמנא",⁽²⁾ שהנזיר אסור בהם, ואילו היה מקבל על עצמו נזירות מאחד מאלו אכן היה נזיר, כמבואר לעיל ג ב, אבל גרוגרות ודבילה הרי אין הם אסורות לנזיר, ולמה ייעשה נזיר אם הזיר את עצמו מהם?!

א. האומר "ערכי עלי" או "ערך פלוני עלי", הרי זה חייב לתת לבדק הבית את דמי ערכו כפי השיעור שקבעה התורה בפרשת ערכין [בפרשת בחוקות], ואין הוא משתער לפי דמי ערכו של הנערך בשוק, אלא בערך הקצוב שנתנה תורה לפי מה שהוא, אם זכר אם נקבה, ולפי שניו.

קרבן" היה אסור, והרי בנדרים סבר רבי יהודה שצריך לומר "כקרבן", וראה בדבריהם].

יש מן הראשונים, שפירשו: "לא אמרו אלא באומר הרי הן עלי קרבן": אם אמר שכוונתו היתה לאוסרו עליו כקרבן, ראה בפירוש הרא"ש ובתוספות מנחות קג א; וראה עוד פירוש אחר בפירוש המשניות להרמב"ם.

2. לדעת הרדב"ז שעיקר קבלת נזירות היא על ידי נזירות מן היין ניחא יותר לשון הגמרא.

אם הכוונה על אותם שבשדה שלו, וכן לענין שבילי שמיטה, ראה שם.

1. לשון התוספות הוא: "אלא נדור הוי מן הגרוגרות ומן הדבילה, כאילו אמר: הרי הן עלי קרבן", ומשמע שהם מפרשים את לשון המשנה "באומר הרי הן עלי קרבן" שהכוונה היא: "נעשה כאומר", וכן נראה שמפרש התוספות רי"ד; [עוד נשאו ונתנו התוספות על לשון המשנה, דמשמע, שאילו היה אומר "הרי הן עלי

ואף כאן, כיון שיודע הוא שאין נזירות מן הגרוגרות, ודאי שלא הוציא דבריו לבטלה, וכשאמר "הריני נזיר", הוא תכוין שיהא נזיר מן היין.

טעמם של **בית הלל** הוא, (3) משום שהם סוברים שלא שייך לומר כאן את הכלל שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, ומשום:

דסברי לה בית הלל לענין "הריני נזיר מן הגרוגרות", כרבי יוסי, דאמר בעלמא "אף בגמר דבריו אדם נתפס" [ולכן, האומר: "הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים", תופסים אנו אף את גמר דבריו, וכשיפול בה מום, תימכר חציה לדמי עולה וחציה לדמי שלמים; וחלק על חכמים שאמרו לענין תמורה: "תפוס לשון ראשון", ואין היא אלא תמורת עולה].

כלומר: באומר "הריני נזיר מן הגרוגרות" — היות ואין סתירה בין גמר דבריו לתחילת דבריו, שעל ידי גמר דבריו מתפרשת כוונתו שלנזירות מן הגרוגרות התכוין ולא מן היין — סוברים בית הלל שיש לתפוס את כל לשונו, כדעת רבי יוסי במקום שהלשונות סותרות.

והיות שכל לשונו מקשה אחת היא, אם כן נמצא **האי** [הקבלה שקיבל] **נדר ופתחו עמו הוא** [נדר שיש עמו פתח כדי לבטל אותו], שסוף לשונו מבטל את האפשרות להעמיס בלשונו נדר של נזירות.

ב. אין "ערך" אלא לאדם, וכמו שמפורש בפרשת ערכין, אבל לכלים לא ניתנה פרשת ערכין, ואם אמר: "דמי כלי זה עלי" הרי הוא חייב רק מדין נדר.

ג. נחלקו רבי מאיר וחכמים [ערכין כ א] במי ש"העריך" את הכלי, שאמר "ערך כלי זה עלי", האם חייב ליתן את דמיו מדין נדר.

לדעת רבי מאיר, חייב ה"מעריך" לתת את דמיהם להקדש, ומשום שאנו אומרים: אין אדם מוציא דבריו לבטלה. וכיון שיודע הוא שאין להם "ערך", ודאי נתכוין להתחייב מדין נדר, ולדעת חכמים פטור הוא לגמרי.

ד. נחלקו רבי יוסי ורבי מאיר, במי שהמיר בהמת חולין בשתי בהמות של קרבן העומדות לפניו, אחת עולה ואחת שלמים, ואמר לשון סותרת: "הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים", שלדעת חכמים: "תפוס לשון ראשון" והרי הבהמה תמורת עולה, ורבי יוסי סובר: אף בגמר דבריו אדם נתפס, ותופסים אנו את שני חלקי דיבורו, ושתי קדושות חלו בבהמה זו, ועל כן תיפדה כאשר תיעשה בעלת מום, ויביא בדמי חציה עולה ובדמי חציה שלמים.

ומשנין: **בית שמאי סברי לה כרבי מאיר, דאמר, גבי מי שאמר "ערך כלי זה עלי", אין אדם מוציא דבריו לבטלה**, והיות ויודע הוא שאין "ערך" לכלי, ודאי שלא נתכוין לחייב את עצמו מפרשת ערכין, אלא שנתכוין לומר "דמי כלי זה עלי".

שלא רצתה הגמרא לפרש את רבי מאיר כבית שמאי דוקא, ולכן מבארת הגמרא את טעמם של בית הלל אפילו לשיטתו של רבי מאיר.

3. ביארו התוספות, שהיתה יכולה הגמרא לומר, שבית הלל חלוקים על רבי מאיר, וסוברים כחכמים ש"אדם מוציא דבריו לבטלה", אלא

סוברים שהקדש טעות הוי הקדש, ואין הם מחלקים בין הנדרים, ולכולם יש שאלה.⁽⁵⁾

ג. בסוגייתנו מתבאר, כי כשם שלבית שמאי אין שאלה וטעות בהקדש, כך אין חזרה תוך כדי דיבור בהקדש.

עוד מתבאר בסוגייתנו, שדין נזירות כדין הקדש לענין שאלה, שאף הנזיר נקרא קדוש, וכמו שנאמר "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו", ולכן חלוקים בית שמאי ובית הלל בנזירות, כשם שנחלקו בהקדש.

אלא טעמם של בית שמאי הוא, משום דסברי לה כרבי מאיר, דאמר: אין אדם מוציא דבריו לבטלה, וכפי שפירשנו בתחילה, ואנו אכן תופסים את כל דבריו וכפי שהקשתה הגמרא, ואנו מפרשים את דבריו כך:

וכיון דאמר: "הריני נזיר", הוה ליה נזיר. וכי קאמר "מן הגרוגרות זמן הדבילה", לאיתשולי הוא דקאתי.

כלומר: להתחרט⁽⁶⁾ הוא בא, ולחזור בו תוך כדי דיבור מקבלת נזירותו —

ולא שייך לומר בזה "אין אדם מוציא דבריו לבטלה" ויהיה נזיר, כי רק באומר "ערך כלי זה עלי" אומרים כן, היות ואפשר לפרש לשון "ערך" שאין הכוונה לפרשת ערכין, אלא לשוויות, וכאילו אמר "דמי כלי זה עלי"; אבל לשון "הריני נזיר מן הגרוגרות", שאי אפשר לפרש כלל שלנזירות נתכוין, בהכרח שאכן הוציא דבריו לבטלה.⁽⁴⁾

ומקשינן, ולבית שמאי נמי הרי "נדר ופתחו עמו" הוא, שהרי סוף דבריו מפרשים את תחילת דבריו שאין כאן נדר, וכסברת בית הלל, ואמאי אמרי בית שמאי שהוא נזיר?

ומשנינן:

א. מי שנדר, ונתחרט על נדרו או שמצא "פתח" להשאל עליו, שעל דעת זה לא היה נדר, הרי זה נשאל לחכם על נדרו, והוא מתירו.

ב. נחלקו בית שמאי ובית הלל בדין שאלה בנדרי הקדש, שלדעת בית שמאי "אין שאלה להקדש", ומשום שהם סוברים [לקמן ל ב] ש"הקדש טעות" הוי הקדש, והשאלה והיתר החכם אינם מועילים אלא משום שנעשה על ידי זה כנדר טעות; ובית הלל

4. א. דברי התוספות בביאור הגמרא סתומים קצת, וכמו שהעירו האחרונים, ובקרו אורה כתב שאין לשונם מתוקן מטעויות הדפוס; ונתבאר בפנים על פי תוספות הרא"ש בשיטה מקובצת, ועל דרך הפירוש שפירש ב"ארזי הלכנון" אות ה.

ב. התוספות כתבו מתחילה, שיש כאן נדר ממש כי מתחילה אמר: "הריני נזיר", אלא שחזר בו תוך כדי דיבור ואמר "מן הגרוגרות" והיינו "פתחו עמו", ופירוש זה ניחא יותר בלשון

הגמרא נדר ופתחו עמו.

אבל בפנים נתבאר כדעת המפרשים בדברי התוספות, שחזרו בהם מפירוש זה, ומפרשים כפי שנתבאר בפנים.

5. נתבאר על פי התוספות כאן והר"ן בנדריים עח א.

6. לשון "לאיתשולי" לאו דוקא הוא, אלא שמתחרט, כאדם שבא לשאול על נדרו מחמת

שהנזירות כהקדש, כיון שנאמר: "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו".⁽⁸⁾

ובית הלל, אף הם לשיטתם, שהם סוברים יש שאלה בהקדש, כי הקדש טעות לא הוי הקדש, וכיון שיש שאלה בהקדש, אף בנזירות יש שאלה, טעות, וחזרה תוך כדי דיבור.⁽⁹⁾

ובית שמאי — הסוברים, שאין מועילה חזרה מקבלת נזירות ואפילו בתוך כדי דיבור — לטעמייהו [לשיטתם] דאמרי: אין שאלה בהקדש, כי "הקדש טעות הוי הקדש", וממילא הוא הדין שאין חזרה בתוך כדי דיבור מן ההקדש.⁽⁷⁾

וכיון דאין שאלה בהקדש, אף אין שאלה בנזירות.

קודש בכמה פסוקים בתורה, וראה שם שהוכיח לכאורה לא כן.

וכתב שם, שאי לאו דברי התוספות, היה אומר, שאין הטעם משום שנקרא קדוש, אלא הטעם הוא משום שקיבל עליו קרבנות הנזיר, וכיון דעל ידי שאלה עוקר גם כן עיקר הקרבנות, נמצא דמשאיל על נדר הקדש ואין שאלה בהקדשות ובנדרי הקדש, וקצת כיוצא בזה כתבו התוספות לקמן דף יא א, דאף על גב שנזירות ליתיה על ידי שליח וכל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, מכל מקום יכול להתנות תנאי בנזירות, כיון דקרבנות הנזיר אפשר על ידי שליח.

וב"ארוזי הלבנון" אות יב, העיר על פירושו של המהרי"ט אלגאזי, מדברי רבינו עקיבא איגר כאן בעמוד ב, שאף בהקדש, הא דסוברים בית שמאי שאין שאלה להקדש, היינו דוקא אחר שהקדיש, אבל "נדרי הקדש" אף לבית שמאי יש להם שאלה, ואם כן נדרי קרבנות נזיר לא עדיפי מנדרי הקדש.

ובעיקר דברי התוספות, ראה ב"ארוזי הלבנון" אות יב, שהביא בשם תשובות "באר יצחק" יורה דעה סימן כז שביאר כוונתם באופן אחר מכפי שהבינם מהרי"ט אלגאזי, וראה עוד בעמוד ב' בהערה בשם "בית מאיר"; וראה באתון דאוריתא סימן ז' מה שכתב על פי הספרי.

8. בתוספות במנחות פא ב כתבו, שאין אפשרות לחזור בו מהקדש תוך כדי דיבור וראה

חרטה והחכם מוצא לו פתח וחרטה, תוספות, כלומר: מה שהתחרט כאן, קרוי בלשון מושאלת "לאיתשולי" כי המתחרט דרכו לשאול על נדרו, וראה בקרן אורה.

7. "משום דחזרה תוך כדי דיבור לא משוי דיבור קמא אלא כמו דיבור בטעות, וכיון דסברי בית שמאי הקדש טעות שמיה הקדש ולא מהני שאלה, הוא הדין תוך כדי דיבור לא מהני; בוא וראה לשון הרמב"ם [שבועות ב יז]: מי שנשבע והיה פיו ולבו שוין בשבועה ואחר שנאסר חזר בו מיד תוך כדי דיבור וכו' הרי זה מותר ונעקרה השבועה שזה דומה לטועה, הרי מבואר דחזרה תוך כדי דיבור אינו אלא משום דהוה ליה כמו טעות נדר", קצות החושן סימן רנה סק"ב ד"ה ובמשנה, באמצע הדיבור; וב"אורה מישור" הבין באופן אחר, וראה מה שכתב עליו ב"ברכת ראש".

8. א. כן כתבו התוספות; וראה ברש"י בחומש [ו ה] שפירש "קדוש יהיה, השער שלו", ולכאורה יותר היה להם להביא את הפסוק [שם ח] "כל ימי נזרו קדוש הוא לה", ופירש שם רש"י "זו קדושת הגוף מליטמא למתים".

ב. במהרי"ט אלגאזי בכורות פרק ה אות מב ד"ה "איברא דראיתי להרא"ש בפירושו", כתב ללמוד מדברי התוספות, דהנזיר הוא כהקדש משום שנאמר "קדוש יהיה גדל פרע", דהוא הדין שאין שאלה בתרומה כיון שהיא נקראת

ומוסיפה הגמרא לבאר את שיטת בית הלל. כי לכאורה יש לומר: אף על פי שנזיר אינו, מכל מקום יהא נדור מן הגרוגרות, ומשום שיש לפרש את מה שאמר "הריני נזיר מן הגרוגרות" שהוא כאילו נדר מן הגרוגרות; ולבאר את הטעם שאינו כן, אומרת הגמרא: (9)

ובית הלל, סברי כרבי שמעון, האומר כל שלא נדר כדרך הנודרים אינו נדר. והיות שלא נדר כדרך הנודרים מן הגרוגרות, שהם אומרים "קונם עלי גרוגרות", אלא אמר "הריני נזיר מן הגרוגרות", לכן אין כאן לא נזירות ולא נדר.

דתנן [מנחות קג א, והובא כאן בעמוד ב] (10):

המתנדב ואומר: "הרי עלי מנחה מן השעורים" — שאין מנחת נדבה באה מהם — יביא מן החטים.

ורבי שמעון פוטר, היות שלא התנדב כדרך המתנדבים. (11)

ומבאר הגמרא, שמתניתין [משנתנו] דלא ט-ב כי האי תנא המפרש את מחלוקת בית שמאי ובית הלל באומר "הריני נזיר מן הגרוגרות" באופן אחר:

דתניא: רבי נתן אומר, מי שאמר "הריני נזיר מן הגרוגרות":

בית שמאי אומרים: הרי זה נדור מן הגרוגרות ונזיר לכל איסורי נזיר, (1) שלא

11. לא ביארו לנו התוספות, איך למדנו מרבי שמעון שלא לפרש בלשון "הריני נזיר מן הגרוגרות" שהוא פרוש מן הגרוגרות, והרי עד כאן לא שמענו לרבי שמעון אלא במי שאומר: הרי עלי מנחה מן השעורין וכיוצא בזה, שאי אפשר להעמיס בדבריו חיוב מנחה כדינה, ולכן אינו חייב בה, אבל באומר: "הריני נזיר מן הגרוגרות" שיש להעמיס בכוננתו שנתכוין ללשון "פרישות" ובתורת נדר, אפשר שמודה רבי שמעון שנפרש דבריו כן, ואף על פי שלא השתמש בלשון בני אדם.

1. הראשונים נחלקו בביאור הדברים, יש הסוברים שהכונה לומר פעמים שהוא נדור ופעמים שהוא נזיר [ראה ברא"ש], ויש המפרשים כפשוטו שהוא נדור וגם נזיר [ראה תוספות רי"ד ומפרש], ולשון התוספות נוטה יותר כפירוש זה, וכך נתבאר בפנים.

ב"מחנה אפרים" צדקה סימן ח שהביא כן מגמרא, וכן היא דעת הרמב"ם בפרק טו ממעשה הקרבנות, ולכאורה זה נגד המבואר כאן, שבנזירות שהיא כהקדש יש חזרה תוך כדי דיבור.

ובפשוטו יש לומר שאין זו סתירה, כי התוספות שם פירשו את הטעם שאין מועיל חזרה בהקדש, שהוא משום ד"אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", וזה יש לומר שאין אומרים בנזירות; אבל ב"מחנה אפרים" שם הקשה מכח זה על פירוש התוספות בסוגיין, [וכן הרגיש בקושיא זו, רבינו עקיבא איגר בגליון הש"ס למנחות דף פא ב, ודף קג בתוספות שם ריש עמוד א]; וראה עוד בזה בהערה בעמוד ב.

9. נתבאר על פי התוספות.

10. ראה שם.